

DR. KAJTÁR GÁBOR
egyetemi tanár,
Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Nemzetközi Jogi Tanszék

EGY OROSZ–UKRÁN FEGYVERES KONFLIKTUST LEZÁRÓ BÉKEMEGÁLLAPODÁS SZERZŐDÉSI JOGI KORLÁTJAI A NEMZETKÖZI JOGBAN

<https://doi.org/10.61382/MJE.Ertekezések.2025.Kajtar.231>

Összefoglaló

A második világháború rettenetei következtében, az ENSZ Alapokmányának elfogadásával az emberiség történetében először került sor a fegyveres erőszak alkalmazásának általános és egyben feltétlen alkalmazást igénylő tilalmának kimondására. A modern nemzetközi jog szerződési jogi szabályai – élükön a kiemelt semmisségi okokkal, amelyek az államok elleni alapokmány-ellenes kényszert tartalmazó és a *jus cogens* normákba ütköző megállapodásokat hivatottak távol tartani a nemzetközi jogrendtől – egyben azt a célt is szolgálják, hogy a hatályos nemzetközi jog sarokköveként is számontartott általános erőszaktilalom megsértését hatékony módon szankcionálják. E szerződési jogi szabályok jelentőségükben messze túlmutatnak a nemzetközi szerződések jogán. Azt üzenik, hogy az államok közössége egy olyan nemzetközi társadalom, amelyben, ha szűk körben is, de lehetséges megállapodni civilizációs (és egyben a túlélést biztosító) alapszabályokban, és azokhoz adekvát jogkövetkezményt is lehet kapcsolni.

Kulcsszavak: általános erőszaktilalom; nemzetközi szerződések joga; semmisség; *jus cogens*; érvénytelenség; kényszer; erőszak; *pacta tertiis elv*

1. Bevezetés

DONALD TRUMP második elnökségének kezdetével az orosz–ukrán konfliktus dinamikája is jelentősen megváltozott. 2025 elejétől megkezdődtek az amerikai–orosz egyeztetések, amelyek célja Trump elnök egyik választási ígéretének bevál-

tása volt, amely szerint elnöksége első napján befejeződik a háború.¹ Már a Rijádban tartott első, külügyminiszteri szintű tárgyalások² után Trump olyan kijelentéseket tett, tekintve, hogy Ukrajna és maga Zelenszkij elnök felelős az évek óta tartó háborúért, nincs szükség Ukrajnára a békétárgyalásokon.³ Nem meglepő, hogy Zelenszkij elnök a következőképpen fakadt ki az Ukrajnát kihagyó tárgyalások és az áldozat állam szempontjait figyelembe sem vevő amerikai–orosz tárgyalások hírére: „Ukrajna nem saláta vagy gyümölcsle, hogy feltálalják Putyin asztalára”.⁴

Nemzetközi jogi szempontból számos, az orosz agresszió és az amerikai szerepvállalás mikéntjén is túlmutató kérdést vet fel a „békétárgyalások” menete, amelyek potenciálisan a nemzetközi jog normatív jellegét és jövőbeli szerepét is jelentősen érinthetik. 1945 óta először vajon elismerheti-e a nemzetközi közösség (egy része) egy agresszív háború területi igényeit? Rá lehet-e kényszeríteni egy oktrojált békeszerződést egy megtámadott államra? Megállapodhat-e két vagy több állam egy harmadik állam terhére nemzetközi jogi kötelezettségekben, különösen, ha azok e harmadik állam szuverenitását, területi integritását és végső soron önvédelemhez való jogát, azaz létét érdemben érintik és veszélyeztetik? Érvényes lehet-e egy ilyen nemzetközi szerződés a nemzetközi jog jelenlegi szabályai szerint, és ha nem, mit tehet Ukrajna és a többi tiltakozó állam egy ilyen helyzetben? Ez csak néhány azok közül a kérdések közül, amelyek megválaszolása jelen tanulmány célja.

2. A közjogi kontextus: feltétlen alkalmazást igénylő normák a nemzetközi jogrendben

Az ENSZ Alapokmány preambulumaának kezdősorai szerint „Mi, az Egyesült Nemzetek népei, elhatározzuk azt, hogy megmentjük a jövő nemzedékét a háború borzalmaitól, amelyek életünk folyamán kétszer zúdítottak kimondhatatlan szenvedést az emberiségre... megállapodtunk abban, hogy e célok megvalósítására erőfeszítéseinket egyesítjük.” E néhány szó messze túlmutat a preambulum ünne-

¹ MEGAN LEBOWITZ – JAKE TRAYLOR: Here are 11 things Trump has promised to carry out on Day 1 of his presidency. *NBC News*, 16 January 2025., <https://www.nbcnews.com/politics/donald-trump/11-things-trump-day-1-presidency-rcna184423>

² CSONGOR KÖRÖMI: Trump-Putin meeting not imminent, as first US-Russia talks on Ukraine finish in Riyadh. *Politico*, 18 February 2025., <https://www.politico.eu/article/russia-us-talk-riyadh-conclude-4-5-hours/>

³ Trump: Nincs szükség Zelenszkijre a békétárgyalásokon. *HVG*, 2025.02.21., https://hvg.hu/vilag/20250221_trump-zelenszkij-beketargyalas

⁴ Zelensky: Ukraine neither salad nor juice to be offered on “menu” for Putin. *Ukrinform*, 18 March 2025., <https://www.ukrinform.net/rubric-politics/3972130-zelensky-ukraine-neither-salad-nor-juice-to-be-offered-on-menu-for-putin.html>

pi jellegén. Normatív jelentőségén túl⁵ ugyanis előrevetíti a modern nemzetközi jog sarokkövének tekintett általános erőszaktilalmat is, beleértve annak teljes közjogi jelentőségét és a megsértéséhez fűződő súlyos jogkövetkezményeket is.

Elődjeink ugyanis első helyen tartották szükségesnek kiemelni az 1945 utáni új világrendet létrehozó, minden más nemzetközi szerződéssel és szokásjogi normával szemben elsőbbséget élvező Alapokmányban,⁶ hogy az államok közötti fegyveres erőszak, különösen annak legsúlyosabb formái, az agresszió és különösen a területszerző háborúk minden áron elkerülendők. Ezt tükrözi az elmúlt évtizedek jogfejlődése is, amely során ezek a tilalmak a nemzetközi jog megkérdőjelezhetetlen, kivételt és eltérést nem tűrő normáivá váltak.

Mára már ugyanis egyetlen állam sem kérdőjelezi meg a *jus cogens* jogintézmény létjogosultságát, beleértve az ENSZ Alapokmány 2. cikk (4) bekezdésének kógens jellegét.⁷ Ez az a közjogi kontextus, amelyen belül az egymással mellérendeltségben lévő, szuverenitásuknál fogva igen széles szerződéskötési szabadsággal rendelkező államok megállapodásait vizsgálnunk kell, beleértve az államok tág mozgásterét, de annak normatív korlátait is egyben.

2.1. A *jus contra bellum* rendszere

Az ENSZ Alapokmánya a 2. cikk (4) bekezdésben világosan fogalmaz az 1945 utáni államközi erőszak-alkalmazás tekintetében: „A Szervezet összes tagjainak nemzetközi érintkezéseik során más Állam területi épsége, vagy politikai függetlensége ellen irányuló vagy az Egyesült Nemzetek céljaival össze nem férő bármely más módon nyilvánuló erőszakkal való fenyegetéstől vagy erőszak alkalmazásától tartózkodniuk kell”. Az ENSZ Alapokmánya az általános államközi erőszaktilalom alól csupán két kivételt ismer, az Alapokmány 51. cikkében rögzített egyéni vagy kollektív önvédelem jogát⁸ és a Biztonsági Tanács (BT) felhatalmazását az Alapokmány VII. fejezete alapján.⁹

⁵ Lásd a VCLT 31. cikk (2) bekezdését és 32. cikkét, különös tekintettel a szerződés preambuluma és a szerződés megkötésének történeti kontextusára való utalásokat.

⁶ Lásd az ENSZ Alapokmány 103. cikkét.

⁷ Bővebben KAJTÁR GÁBOR: *Jus cogens a 21. század nemzetközi jogában – az általános erőszaktilalom feltétlen alkalmazandósága. Jogtudományi Közlöny*, 2016. (7–8), 401–407. [Kajtár (2016b)]

⁸ „A jelen Alapokmány egyetlen rendelkezése sem érinti az Egyesült Nemzetek valamelyik tagja ellen irányuló fegyveres támadás esetében az egyéni vagy kollektív önvédelem természetes jogát mindaddig, amíg a Biztonsági Tanács a nemzetközi béke és a biztonság fenntartására szükséges rendszabályokat meg nem tette.” ENSZ Alapokmány, 51. cikk első fordulata.

⁹ „Ha a Biztonsági Tanács úgy találja, hogy a 41. cikkben említett rendszabályok elégtelenek, vagy elégteleneknek bizonyulnak, úgy légi, tengeri és szárazföldi fegyveres erők felhasználásával olyan műveleteket foganatosíthat...” ENSZ Alapokmány 42. cikk első fordulata.

Kötelező erejű, az erőszak alkalmazásra lehetőséget biztosító BT határozat hiányában az egyéni, illetve a kollektív önvédelem joga adhat csak jogalapot az erőszak alkalmazásához. Az önvédelem jogának megléte az ENSZ Alapokmány 51. cikkében használt „fegyveres támadás” fogalmának értelmezésétől függ. Az önvédelem jogának két feltétele van az ENSZ Alapokmány és a Nemzetközi Bíróság értelmezése alapján. Egyrészt az önvédelmi helyzetben lévő államnak egy bekövetkezett fegyveres támadást kell elszenvednie, másrészt ezt a tényt egyértelműen ki kell nyilvánítania, és cselekményéről jelentést kell küldenie a Biztonsági Tanácsnak.¹⁰

Azon túl, hogy a támadásnak kellően súlyosnak kell lennie ahhoz, hogy elérje a fegyveres támadás 51. cikk által megkívánt szintjét,¹¹ egy fegyveres támadásnak közvetlenül vagy közvetetten egy államtól kell származnia.¹² Az 51. cikk rendszertani értelmezése, valamint a 2. cikk (4) bekezdésével való együttes olvasata¹³ és a Nemzetközi Bíróság bevett gyakorlata,¹⁴ továbbá az állami gyakorlat is azt támasztja alá, hogy valamilyen mértékű állami szerepvállalás elengedhetetlen a fegyveres támadás fennállásához.

2.2. Az általános erőszaktilalom *jus cogens* minősége

A szerződések jogáról szóló 1969-es bécsi egyezmény (továbbiakban: VCLT)¹⁵ 53. cikke szerint a *jus cogens*, vagy az általános nemzetközi jog feltétlen alkalmazást igénylő szabálya „olyan normát jelent, amelyet az államok nemzetközi közössége, mint egész, olyanként fogadott el és ismert el, mint amelytől nem lehet eltérni és amelyet csak a nemzetközi jognak az ugyanilyen jellegű későbbi szabályával lehet megváltoztatni”.

A *jus cogens* nem jogforrás, hanem normastátust jelent, azaz lehet szerződési jogi, szokásjogi vagy akár általános jogelvi jogforrási háttere is.¹⁶ Sajátja, hogy a

¹⁰ ENSZ Alapokmány 51. cikk.

¹¹ Nicaragua-ügy (Nicaragua v. Egyesült Államok), 195–199. bekezdés.

¹² JÖRG KAMMERHOFER: The Resilience of the Restrictive Rules on Self-Defence. In: MARC WELLER (ed.): *The Oxford Handbook of the Use of Force in International Law*. OUP, Oxford, 2015. 627–648.

¹³ Az általános erőszaktilalom államok között érvényesül. Az ez alóli két kivétel logikailag nem lehet tágabb, mint maga a főszabály, így ugyancsak kizárólag államok egymás közötti viszonyára terjedhet ki. Ez köszön vissza az agresszió általánosan elfogadott definíciójában is: „Fegyveres erőnek az Alapokmány megsértésével elsőként való alkalmazása valamely állam részéről.” UN Doc. A/RES/ 3314., 1974. december 14.

¹⁴ Tanácsadó vélemény a megszállt palesztin területen felépített fal jogi következményeiről, ICJ Reports 2004. 136., 35. bekezdés.

¹⁵ 1987. évi 12. törvényerejű rendelet a szerződések jogáról szóló, Bécsben az 1969. évi május hó 23. napján kelt szerződés kihirdetéséről (kihirdetve: 1987. IX. 15.).

¹⁶ OLIVER DÖRR – KIRSTEN SCHMALENBACH (eds): *Vienna Convention on the Law of Treaties. A Commentary*. Springer, 2012. 919–921.

normahierarchia csúcsán elhelyezkedve minden más nemzetközi jogi normát megelőz, azokkal szemben feltétlen alkalmazást igényel, kivételt nem enged, beleértve az ENSZ Alapokmány rendelkezéseit is.¹⁷

Tudományos konszenzus van abban a tekintetben, hogy az államok gyakorlata, valamint a nemzeti és nemzetközi bíróságok értelmezése szerint *jus cogens*nek minősül a népirtás tilalma, az apartheid tilalma, a rabszolga-kereskedelem tilalma, a kalózkodás tilalma, a kínzás tilalma, valamint az erőszak általános tilalma.¹⁸ Ez utóbbi, az Alapokmány 2. cikk (4) bekezdése az a kulcsfontosságú norma, amellyel a második világháború lezárásakor az államok a teljes és átfogó államközi erőszaktilalmat akarták elérni.¹⁹

Jól tükrözi az általános erőszaktilalom privilegizált státusát, hogy számos kiemelkedő nemzetközi jogász külön minősítő jelzővel látta el. OSCAR SCHACHTER szerint „a 2. cikk (4) bekezdése a feltétlen alkalmazást igénylő normák iskolapéldája”,²⁰ WALDOCK szerint „a béke sarokköve az Alapokmányban”,²¹ HENKIN szerint „az ENSZ Alapokmányának szíve”,²² DINSTEIN szavaival „a hatályos nemzetközi szokásjog alapköve”,²³ NAGENDRA SINGH bíró szerint „annak az emberi erőfeszítésnek a sarokköve, amely a békére törekszik”,²⁴ PRANDLER ÁRPÁD az alapelvek közül „az elsőnek az egyenlők közül” hivatkozik rá,²⁵ JIMÉNEZ DE ARÉCHAGA szerint „a mai nemzetközi közjog alapnormája”,²⁶ BRUHÁCS JÁNOS értékelése szerint pedig a „mai nemzetközi jog kvintesszenciájának”²⁷ tekinthető.

¹⁷ Lásd bővebben LAMM VANDA: Adalékok a Rule of Law érvényesüléséről a nemzetközi jogban. *Jog–Állam–Politika*, 2009. (2), 3–33., 8. Lásd még KAJTÁR (2016): i. m. 401–407.

¹⁸ Barcelona Traction-ügy, ICJ Reports 1970. 3., 34. bekezdés; Boszniai népirtás-ügy (Preliminary Objections), ICJ Reports 1996. 595., 31–32. bekezdés.

¹⁹ MICHAEL WOOD: Use of Force, Prohibition of Threat. In: RÜDIGER WOLFRUM (Hrsg.): *MPEPIL*. Vol. X., OUP, 2012. 621. Lásd még LAMM: i. m. 8–9.

²⁰ OSCAR SCHACHTER: In Defense of International Rules on the Use of Force. *Univ. Chicago Law Review*, 1986. (1), 113–146.

²¹ C. HUMPHREY WALDOCK: The Regulation of the Use of Force by States in International Law. *RCADI*, 1952. (81), 492.

²² LOUIS HENKIN: The Report of the Death of Article 2(4) Are Greatly Exaggerated. *AJIL*, 1971. (3), 544–548. DOI: <https://doi.org/10.2307/2198975>

²³ YORAM DINSTEIN: *War, Aggression and Self-Defence*. CUP, Cambridge, 2005. 95.

²⁴ Nagendra Singh bíró párhuzamos indoklása, Nicaragua-ügy, 153.

²⁵ PRANDLER ÁRPÁD: Elfogadott-e a humanitárius beavatkozás gyakorlata a nemzetközi jogban? *Acta Humana*, 2002. (46–47), 98.

²⁶ Lásd ALBRECHT RANDELZHOFFER: Use of Force. In: RUDOLF BERNHARDT (ed.): *Encyclopedia of Public International Law*. Vol. 4. North-Holland Publishing Co., 1982. 267.

²⁷ BRUHÁCS JÁNOS: Jus contra bellum – Glosszák az erőszak nemzetközi jog tilalmához. In: BLUTMAN LÁSZLÓ (szerk.): *Ünnepi kötet dr. Bodnár László egyetemi tanár 70. születésnapjára*. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2014. 73.

Az általános erőszaktilalmat rögzítő szabályt az államok elsöprő többsége egyfajta szupernormaként a *jus cogens* archetípusának tekinti, az első számú, leginkább elismert, hivatkozott és példaként is emlegetett feltétlen alkalmazás igénylő normaként.²⁸ A Nemzetközi Bíróság a 2. cikk (4) bekezdését az Alapokmány egyik sarokkövének nevezte,²⁹ és nemcsak a nemzetközi szokásjog részének, hanem a Nemzetközi Jogi Bizottság állásfoglalása, valamint a vitás felek egybehangzó véleménye alapján egyben *jus cogens*-nek is minősítette a Nicaragua-ügyben.³⁰

Joggal merül fel, hogy ha időről időre megsértik az államok az általános erőszaktilalmat, akkor annak feltétlen alkalmazást igénylő jellege nem kérdőjeleződik-e meg. Az állami gyakorlat és a szakirodalom is nemleges választ ad erre a kérdésre. Hiszen minden állam egyetért abban, hogy a népirtás jogellenes, és *jus cogens*-be ütközik, mégis sajnos több példát tudunk arról, hogy államok elkövetik a „bűnök bűnét”. Ebből azonban nem következik az, hogy a népirtás *jus cogens* minősége veszélybe kerülne.

A kínzás tilalma még jobban rávilágít a problémára. HIGGINS szerint sincs állam, amely kétségbe vonná a kínzás tilalmának normáját, az államok jelentős része mégis rendszeresen megsérti ezt a tilalmat.³¹

Ezzel összhangban, a Nemzetközi Bíróság a Nicaragua-ügyben is megerősítette, hogy normasértésből még nem következik a tilalom megszűnése, sőt ennek éppen ellenkezőjéről is lehet szó.³² A testület szerint: „Ha egy állam cselekménye prima facie ellentétes egy elismert szabállyal, de magatartását a szabályban foglalt kivétellel vagy indoklással igyekszik igazolni, akkor attól függetlenül, hogy az állam magatartása ezen az alapon jogszerűnek minősül-e, az attitűd lényege az adott norma megerősítése, és nem gyengítése”.³³

Ezzel összhangban van az államok gyakorlata is. Akár a Szovjetunió magyarországi (1956) vagy csehszlovákiai (1968), akár az Egyesült Államok grenadai (1983)

²⁸ Az Egyesült Államok már a Szerződések jogáról szóló bécsi egyezmény elfogadása előtt, 1969 májusában világossá tette, hogy egyetért a *jus cogens* koncepcióval, és hozzátette, hogy a *jus cogens* minősítésnél nem teljes összhangra van szükség, hanem arra, hogy a nemzetközi közösség egyetlen fontos tagja se ellenezzé azt. STEPHAN VEROSTA: Die Vertragsrechts-Konferenz der Vereinten Nationen. *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, 1969. (4), 688.

²⁹ KDK v. Uganda, 148. bekezdés.

³⁰ A 2. cikk (4) bekezdésének *jus cogens* minőségét az Egyesült Államok és Nicaragua is elfogadta. Nicaragua-ügy, 187–190. bekezdés. Lásd még SÜLYÖK GÁBOR: *A humanitárius intervenció elmélete és gyakorlata*. Gondolat, Budapest, 2004. 181.

³¹ Lásd például UN HUMAN RIGHTS OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS: *Annual Report 2006*. 120., <http://www.ohchr.org/Documents/AboutUs/annualreport2006.pdf>

³² ROSALY ROSALY HIGGINS: *Problems and Process. International Law and How We Use It*. OUP, 1994. 20. Lásd még CHRISTOPHER A. FORD: Adjudicating *jus cogens*. *Wis. Int'l L.J.*, 1994. 146., <https://repository.law.wisc.edu/s/uwlaw/media/37167>

³³ Nicaragua-ügy, 186. bekezdés.

vagy panamai (1989) beavatkozását vizsgáljuk, világossá válik, hogy még a hidegháború folyamán sem hivatkoztak a nagyhatalmak a 2. cikk (4) bekezdés normatív jellegének hiányára. Ellenkezőleg, jogi álláspontjuk alátámasztása érdekében minden konfliktusban a fennálló normatív rendszeren belül az elérhető, létező vagy létezőnek vélt kivételek egyikére hivatkoztak. 1990-ben, kuvaiti agressziójának végrehajtásakor SZADDÁM HUSZEIN is e norma lehetséges kivételeire hivatkozott, ezzel elfogadva a *jus contra bellum* paradigmáját.³⁴

Nem kivétel a fenti példák alól az Oroszország által Ukrajna ellen elkövetett 2022. február 24-i agresszió sem. Oroszország még aznap levelet küldött az ENSZ Biztonsági Tanácsához, teljesítve az Alapokmány 51. cikkéből származó jelentéseteli kötelezettségét. Az értesítéshez csatolták PUTYIN elnök levelét, amelyben részletesen kifejtette, hogy miért tekinti jogszerűnek katonai fellépését Ukrajnával szemben az általános erőszaktilalom keretrendszerén belül. Putyin Oroszország önvédelmi jogára, valamint humanitárius intervencióra hivatkozott. Azaz azt állította az orosz elnök, hogy azért jogszerű a katonai beavatkozás, mert Oroszország önvédelemből cselekszik, valamint az orosz kisebbséget érő súlyos és tömeges emberi jogi atrocitásokra, népirtásra válaszul.

Ugyan nincs mérvadónak tekinthető hazai vagy nemzetközi szakirodalom, amely akár kis mértékben is komolyan venné ezt az érvelést, annak mégis van jelentős nemzetközi jogi relevanciája. Oroszország ugyanis az ENSZ Alapokmány és a hatályos nemzetközi jogi feltétlen alkalmazást igénylő közjogi keretrendszeréből indul ki, és fel sem merült, hogy azt állítaná, hogy *jus ad bellum*, azaz „ősi”, szuverén joga lenne a háborúindításra. Következésképpen Oroszország is elfogadta 2022-ben az általános erőszaktilalmat, és annak keretrendszerén belül, nemzetközi jogi nyelvezettel és logikával érvelt.³⁵

2.3. Az önvédelmi jog *jus cogens* jellege

Taxatív listája nem volt, és jelenleg sincs a *jus cogens* normáknak, de arra nincs is szükség.³⁶ A Nemzetközi Bíróság ugyan nem mondta még ki egyértelműen, hogy a 2. cikk (4) bekezdéshez hasonlóan az 51. cikk esetében is *jus cogens*-ről lenne szó,

³⁴ STUAER FORD: Legal Processes of Change: Article 2(4) and the Vienna Convention on the Law of Treaties. *J. Armed Conflict L.*, 1999. (1), 90–92. DOI: <https://doi.org/10.1093/jcsl/4.1.75>

³⁵ Letter dated 24 February 2022 from the Permanent Representative of the Russian Federation to the United Nations addressed to the Secretary-General. S/2022/154, 24 February 2022.

³⁶ Lásd például ALEXANDER ORAKHELASHVILI: *Peremptory Norms in International Law*. OUP, 2008. 41.

ennek ténye azonban történetileg, logikailag, rendszertanilag és dogmatikailag nehezen lenne vitatható.³⁷

Egyrészt történetileg azért, mert nem létezhetett önvédelmi jog a mai értelmében vett normatív erőszaktilalom nélkül.³⁸ A tilalom és kivétele eredetüket tekintve is feltételezik egymást, a kivétel nem előzhette meg időben a szabályt, ugyanis modern, 20. századi, „egymással kéz a kézben járó” egységes konstrukciókról van szó.³⁹ Az önvédelem modern joga kivételként került be az általános erőszaktilalom alá, azaz az 51. cikk alapján fegyveres támadással kiváltott önvédelmi helyzet és a 2. cikk (4) bekezdése történelmileg kölcsönösen feltételezik egymást.⁴⁰

Másrészt módszertanilag, tekintetbe véve a *jus cogens* fogalmát, keletkezésének folyamatát és mibenlétét, semmivel sem nagyobb az erőszak általános tilalmának támogatottsága és elfogadottsága az államok között, mint az önvédelmi jog gyakorlásáé. Mivel a két rendelkezés azonos támogatottságú (soha egyetlen állam sem vitatta még az önvédelem jogát), együtt alkalmazandó. A nemzetközi közösség egésze egyenlő súllyal támogatja ezt a két normát, az *opinio juris* többlet mindkét normánál egyformán kimutatható. Így, ha a 2. cikk (4) bekezdése *jus cogens*, az 51. cikk sem lehet más.

Nem juthatunk más következtetésre a nemzetközi jogi normahierarchia szempontjából sem. A VCLT 64. cikke értelmében „ha az általános nemzetközi jog új, feltétlen alkalmazást igénylő szabálya alakul ki, valamennyi, ezzel a szabállyal ellentétben fennálló szerződés semmissé válik és megszűnik”. Mivel a 2. cikk (4) bekezdése biztosan *jus cogens* norma lett, ha ezt az utat nem követte volna az 51. cikk, akkor az önvédelem joga semmissé vált volna, vagy legalábbis jogilag ellehetetlenült volna az alkalmazása. A 64. cikk rendelkezése kihat az ENSZ Alapokmá-

³⁷ Bővebben lásd KAJTÁR GÁBOR: Az önvédelem jogának *jus cogens* természete. In: BÉLI GÁBOR – KIS KELEMEN BENCE – MOHAY ÁGOSTON – SZALAYNÉ SÁNDOR ERZSÉBET (szerk.): *Emlékkötet Herczegh Géza születésének 90. évfordulója alkalmából*. Publikon Kiadó, Pécs, 2018. 119–127.

³⁸ Az önvédelmi jog nem az Alapokmány valamilyen bizonytalan tartalmú, már 1945 előtt is létező önvédelmi koncepcióját tűri meg. 1945 után az államok gyakorlata és az ahhoz kapcsolódó *opinio juris* egységes abban a tekintetben, hogy az 51. cikkbe foglalt önvédelem joga egyben a szokásjog részének is tekinthető. HANS Kelsen: *The Law of the United Nations*. Frederick A. Praeger, New York, 1951. 791.

³⁹ Lásd például CARIN KAHGAN: *Jus cogens and the inherent right to self-defense*. *ILSA J. Int'l & Comp. L.*, 1997. (3), 788–791.

⁴⁰ A 19. századi önvédelmi példák, élükön a Caroline-incidenssel, éppen ezért is nagyon problematikusak dogmatikai szempontól is. Bővebben lásd GÁBOR KAJTÁR: The Caroline as the ‘Joker’ of the Law of Self-Defence – A Ghost Ship’s Message for the 21st Century. *Austrian Review of International and European Law*, 2016. (1), 1–25. [Kajtár (2016a)]

nyára is, vagyis annak egyetlen rendelkezése sem lehet ellentétben újonnan kialakuló, feltétlen alkalmazást igénylő normával.⁴¹

Logikai és kontextuális értelmezéssel is alátámasztható az önvédelem jogának *jus cogens* jellege. Ellenkező esetben ugyanis egy *jus cogens* norma tartalmát egy „sima” szokásjogi normával lehetne korlátozni vagy módosítani, amire feltétlen alkalmazást igénylő normák esetében nincs lehetőség.⁴² A tiltó norma és annak kivétele közötti kapcsolat rendkívül szoros. Ha a lehető legtágabban értelmezzük az általános tilalmat, úgy a lehető legszűkebben kell értelmeznünk a kivételt. Ellenkező esetben az önvédelem jogának szokásjogi úton történő kiterjesztése automatikusan magával vonná az általános erőszaktilalom korlátozását, mivel ez a két szabály – lévén főszabály és kivétele – csak együtt tud mozogni. Az önvédelmi jog minden egyes tágitása az általános erőszaktilalom fokozatos szűkítését is jelenti. Az 51. cikkben foglalt önvédelmi jog, mint kivétel, valójában integráns részét képezi az általános erőszaktilalmat kimondó *jus cogens* normának.

Nyelvtani és rendszertani értelmezéséből is az következik, hogy a két rendelkezés egységes rendszert alkot, egymástól nem választhatók el. A 2. cikk (4) bekezdés nem önálló jogi norma, csupán egy jogtétel, vagyis egy olyan jogi mondat, amely csupán nyelvi és megjelenési egység. Ugyanez elmondható az 51. cikkről is. Egyik jogtétel sem értelmezhető önmagában, külön-külön nem értelmezhetők a hipotézis–diszpozíció–jogkövetkezmény jogdogmatikai vonalon, mert feltételezik egymást. Csak együtt alkotnak egy teljes és követhető, így alkalmazható logikai szabályozási egységet,⁴³ a jog legkisebb, önmagában még értelmes egységét.⁴⁴

Így a tényleges feltétlen alkalmazást igénylő norma valójában így hangzik: „A szervezet összes tagjainak nemzetközi érintkezéseik során tartózkodniuk kell a más állam területi épsége, vagy politikai függetlensége ellen irányuló vagy az Egyesült Nemzetek céljaival össze nem férő bármely más módon nyilvánuló erőszakkal való fenyegetéstől vagy erőszak alkalmazásától, kivéve az Egyesült Nemzetek valamelyik tagja ellen irányuló fegyveres támadás esetén az egyéni vagy kollektív önvédelem gyakorlásának természetes jogát.”

⁴¹ Lásd bővebben *Fragmentation of International Law: Difficulties arising from the diversification and expansion of International Law, Report of the Study Group of the International Law Commission*. Fifty-eighth session, Geneva, August 2006. 361–373. bekezdés.

⁴² Lásd BRUNO SIMMA: *UN Charter Commentary*. OUP, 2008. 130–131.

⁴³ A 2. cikk (4) bekezdése rendszertanilag egy felsorolásban szerepel, a 2. cikkben, az ENSZ elvei között, amely maga is visszautal az 1. cikkre, a szervezet céljaira. Így önmagában, az előtte lévő és a VII. fejezetben lévő rendelkezések nélkül nemcsak értelmezhetetlen, hanem értelmetlen is. Az 51. cikk pedig eleve így kezdődik: „A jelen Alapokmány egyetlen rendelkezése sem érinti...”.

⁴⁴ A jogtétel és jogi norma fogalmáról és szerkezetéről lásd SZILÁGYI PÉTER: *Jogi alaptan*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1997. 170., 190–195.

A fenti értelmezés explicite vagy implicite megtalálható a nemzetközi jogi szakirodalomban is. A 2. cikk (4) bekezdése és az 51. cikk egy szerves egységet alkot a normahierarchia csúcán,⁴⁵ egy és ugyanarról az erőszaktilalmi rezsimről van szó,⁴⁶ az erőszak tilalma és az önvédelmi jog fejlődése szoros összefüggésben áll.⁴⁷ VERDROSS a *jus cogens* normák felsorolásakor a „use of force other than in individual or collective self-defense” fordulatot használja,⁴⁸ és már híres, 1937-es cikkében is a *jus cogens* norma példaként hozta fel az önvédelem jogát: „Egy nemzetközi szerződés, amely a hadserege oly mértékben történő leépítésére kötelez egy államot, hogy védtelenné válik külső támadásokkal szemben. Erkölcstelen egy állam mint szuverén közösség fenntartása, és egy időben megtiltani neki, hogy megvédhesse magát.”⁴⁹

Számos további kiemelkedő nemzetközi jogász is osztja ezt a felfogást. Lord McNAIR például az „Articles 2 and 51 of the Charter of the United Nations” együttes normáról tesz említést.⁵⁰ DINAH SHELTON a népirtás és a rabszolgaság tilalma mellett igen találóan a „use of force other than self-defense” megfogalmazást használja.⁵¹ JAMES CRAWFORD második államfelelősségi jelentésében egyértelművé tette, hogy a szükséghelyzet alkalmazhatósága *jus cogens* normák megsértése esetén kizárt, és a 2. cikk (4) bekezdése és az 51. cikk mindenképpen ilyennek minősül.⁵²

A Nemzetközi Jogi Bizottság már 1980-as jelentésében is összekapcsolta az általános erőszaktilalmat és az önvédelem jogát, mint történeti folyamatukban együtt kialakult *jus cogens* normákat.⁵³ A 2001-es államfelelősség-tervezet kommentárja pedig megállapítja, hogy az önvédelem kivétele az általános erőszaktilalom definíciójának részét képezi: „Az ENSZ Alapokmányának 51. cikke fenntartja az államok »természetes jogát« az önvédelemhez egy fegyveres támadás esetén és részét képezi a 2. cikk (4) bekezdésben lefektetett, az erőszakkal való fenyegetés vagy erőszak alkalmazásának tilalmáról szóló definíciónak. Így az az állam, amely

⁴⁵ Lásd még OSCAR SCHACHTER: The legality of pro-democratic invasion. *AJIL*, 1984. (3), 645–650., 648. DOI: <https://doi.org/10.2307/2202602>

⁴⁶ KAHGAN: i. m. 789.

⁴⁷ DINSTEIN: i. m. 177.

⁴⁸ ALFRED VERDROSS: Jus Dispositivum and Jus Cogens in International Law. *AJIL*, 1966. (1), 60.

⁴⁹ ALFRED VERDROSS: Forbidden Treaties in International Law. *AJIL*, 1937. (4), 571–577., 574. DOI: <https://doi.org/10.2307/2190670>

⁵⁰ ARNOLD MCNAIR: *The Law of Treaties*. OUP, 1961. 210.

⁵¹ DINAH SHELTON: Normative Hierarchy in International Law. *AJIL*, 2006. (2), 302.

⁵² JAMES CRAWFORD: *Second report on State responsibility, International Law Commission Fifty-first session*. Geneva, 1999. A/CN.4/498/Add.2, 286. bekezdés.

⁵³ Report of the Int'l L. Commission the Work and Its Thirty-Second Session. In: *Yearbook of the International Law Commission (1980)*. Volume II. New York, 1981. A/CN.4/SER.A/1980/Add.1 (Part 2). 34. cikk kommentárja, 12. bekezdés, 56.

gyakorolja az önvédelemhez való természetes jogát az Alapokmány 51. cikkének megfelelően, még potenciálisan sem sérti meg a 2. cikk (4) bekezdését.”⁵⁴ Hasonlóképpen, a Nemzetközi Bíróság is azt állapította meg a nukleáris fegyverek ügyében adott tanácsadó véleményében, hogy „az erőszak alkalmazásának tilalmát az Alapokmány releváns rendelkezései fényében kell értelmezni. Az 51. cikkben az Alapokmány elismeri az egyéni vagy kollektív önvédelem természetes jogát egy fegyveres támadás esetén.”⁵⁵

KARL ZEMANEK kérdése jogosan merül fel: tényleg komolyan gondolja-e bárki is, hogy érvényes lenne egy olyan szerződés, amelyet két állam köt annak érdekében, hogy kizárják egyik vagy másik jövőbeli jogát az önvédelemre fegyveres támadás esetén?⁵⁶ Ugyanaz, vagy jó esetben egy későbbi kormány tényleg karba tett kézzel nézné végig állama megtámadását és esetleges megszűnését? És végül elfogadhatónak, morálisan igazolhatónak találnánk egy ilyen szerződést? Vajon mely kormány kötne fenyegetés nélkül magától ilyen szerződést?

A fentiek alapján alappal jelenthető ki, hogy az Alapokmány 2. cikk (4) bekezdése és az 51. cikk egy egységes normát alkot, amely egyben *jus cogens*. A normatan definíciójától függetlenül e két cikkben található normatételek egy olyan egységes rendszert alkotnak, amelyek szervesen összekapcsolódnak, és nem választhatók el egymástól. Vagyis, ha növeljük az önvédelmi jog terjedelmét, azzal automatikusan csökkentjük az általános erőszaktilalom időbeli, személyi vagy tárgyi hatályát, és vice versa. Így abban az esetben, ha nem tekintenénk az önvédelem jogát *jus cogens*-nek, akkor egy egyszerű szokásjogi norma módosításával közvetlenül módosítani tudnánk egy elismerten *jus cogens* normát.

ZEMANEK költőinek is tekinthető kérdése egyben át is vezet egy lehetséges, Ukrajnára kényszerített békeszerződés nemzetközi jogi értékelésére. Bár ezen a ponton még rengeteg a bizonytalanság, és van remény arra is, hogy végül érvényes nemzetközi szerződésekkel körülbástyázott tartós béke születik majd, sok az aggasztó jel, amely arra utal, hogy komoly problémák lehetnek, ha Ukrajna konszenzusa nélkül, és/vagy a fennálló, feltétlen alkalmazást igénylő jogrendbe ütköző módon kerül sor az orosz agresszió szerződéses rendezésére.

⁵⁴ Lásd a Nemzetközi Jogi Bizottság államfelelősség-tervezetének kommentárját: 21. cikk, 74.

⁵⁵ Nukleáris fegyverek alkalmazása vagy az azokkal való fenyegetés jogszerűsége ügyében adott tanácsadó vélemény, 38. bekezdés.

⁵⁶ KARL ZEMANEK: The Metamorphosis of Jus Cogens: From an Institution of Treaty Law to the Bedrock of the International Legal Order? In: ENZO CANNIZZARO: *The Law of Treaties Beyond the Vienna Convention*. OUP, 2011. 407.

3. Szerződések érvénytelensége

A szerződéseket a nemzetközi jogban a szuverén államoknak is be kell tartaniuk, a *pacta sunt servanda* elve a nemzetközi jog egyik legfontosabb alapelve.⁵⁷ A szerződési szabadság, a szabad szerződéskötési akarat és az ENSZ Alapokmányának sarokköveként számon tartott általános erőszaktilalom elvének figyelembevétele nélkül azonban a nemzetközi jogban sem lehet érvényesen szerződést kötni.

Bár a szuverenitás tanából következően vannak jelentős különbségek a nemzetközi jog és a nemzeti jogok között, a fentiek tekintetében számos hasonlóság, párhuzamosság figyelhető meg. Ez egyrészt azzal magyarázható, hogy *per definitionem* nem szerződés az a nemzeti jogban és a nemzetközi jogban sem, ahol a részes feleknek egyáltalán nem találkozik (vagy teljesen hiányzik) a szerződéskötési akarata,⁵⁸ másrészt pedig azzal, hogy a belső jogokhoz hasonlóan a nemzetközi jog tágabb, társadalmi kontextusa is egy olyan nemzetközi viszonyrendszer, amelyben minden társadalmi szereplő által osztott alapértékek és következtetésképpen közjogi korlátok között kell a szerződési szabadságnak kibontakoznia.

A VCLT részletekbe menően, jellemzően szokásjogot kodifikálva szabályozza a nemzetközi szerződések érvénytelenségi okait, megtámadhatósági⁵⁹ és semmisségi okokra⁶⁰ osztva azokat.

Megtámadhatósági oknál Ukrajna adott esetben hivatkozhatna arra a tényre, hogy a szerződést magára nézve kötelező hatályúként a szerződéskötési hatáskörre vonatkozó belső jogi rendelkezés megsértésével ismerte el.⁶¹ Ez igaz lehetne még akkor is, ha az egyezmény szerint erre főszabályként nem hivatkozhat állam, mert szemmel látható és alapvető fontosságú belső jogi szabály megsértésére ez a korlát nem vonatkozik. A jogsértés szemmel látható, ha bármely jóhiszeműen eljáró állam számára objektíve nyilvánvaló lenne, márpedig az ukrán alkotmányba ütközés esete minden bizonnyal ilyen körülmény, amely népszavazást ír elő minden, az állam területi integritását érintő érdemi kérdésben.⁶²

A tévedés, megtévesztés és megvesztegetés érvénytelenségi okaira konkrét tényállás hiányában korai lenne jelen tanulmány írásakor kitérni annak túlzottan

⁵⁷ A VCLT preambulmán túl lásd kifejezetten a 26. cikket: „Minden hatályos szerződés kötelezi a részes feleket és a szerződést jóhiszeműen kell végrehajtaniuk”.

⁵⁸ A VCLT 2. cikke értelmében a „szerződés” államok között írásban kötött és a nemzetközi jog által szabályozott megállapodást jelent, ahol a megállapodás immanens, szerves része az akarat. „No will, no law”, azaz akarat nélkül nincs jog. Lásd DÖRR – SCHMALENBACH: i. m. 39.

⁵⁹ VCLT 46–50. cikk.

⁶⁰ VCLT 51–53. cikk.

⁶¹ VCLT 46. cikk.

⁶² „Issues of altering the territory of Ukraine are resolved exclusively by an All-Ukrainian referendum.” Ukrajna alkotmányának 73. cikke.

spekulatív jellege miatt. Fontos azonban rámutatni, hogy miközben a megtámadhatósági okokra való hivatkozás a helyzetbe való kifejezett vagy hallgatóságos belenyugvás esetén idővel elenyészhet,⁶³ a semmisségi okok esetében objektív, minden államra és nemzetközi bírói fórumra vonatkozó akadálya van a szerződés érvényesként való elismerésének.

Tekintettel arra, hogy egy lehetséges, Ukrajnával kapcsolatos békeszerződés egyetlen pontja sem ismert még a kaotikus és sporadikus, *ad hoc* (béke)tárgyalások következtében, csupán a legkirívóbb, ám jelen kontextusban legfontosabb szerződéskötési korlátokkal érdemes foglalkozni. Ezek azonban kirívó jellegük ellenére sajnos nem csupán elméleti lehetőségek. Az eddigi nemzetközi nyilatkozatok tükrében ugyanis rendszeresen jelennek meg olyan nyilatkozatok, amelyek abból indulnak ki, hogy Ukrajna nélkül vagy Ukrajna akarata ellenére születhetne olyan békemekéllapodás, amely olyan ukrán területek elcsatolásával is járna, amelyeket Oroszország agresszió útján foglalt el az elmúlt évtizedben.

Az érintett állam, jelen esetben Ukrajna akarátának figyelmen kívül hagyásával születő szerződés két módon képzelhető el. Egyrészt Ukrajna teljes kihagyásával, amikor két vagy több állam úgy állapodna meg az orosz–ukrán konfliktus lezárásáról, hogy abból teljesen kihagynák Ukrajnát. Ez a forgatókönyv azért nem működőképes, mert a nemzetközi jog alapelvi szinten rögzíti, hogy harmadik állam terhére szerződés nem köthető. A *pacta tertiis nec nocent nec prosunt* hosszú időre visszatekintő elve szerint⁶⁴ harmadik állam terhére nem lehet szerződni. Ezt az elvet a VCLT 34. cikke kifejezetten is rögzíti, amikor kimondja: „A szerződés harmadik állam számára – annak beleegyezése nélkül – sem kötelezettségeket, sem jogokat nem hoz létre”. Mivel Ukrajna visszatérően és egyértelműen tiltakozott az ellen, hogy egy ilyen szerződésből kihagyják,⁶⁵ egy ebbe a körbe tartozó megállapodásnak nem lenne jöghatása Ukrajnára nézve.

Másrészt Ukrajna kényszeríthető lenne arra, hogy aláírjon egy olyan békeszerződést, amely területfeladással is járna, és amelyhez szabad akaratából egyébként nem járulna hozzá. Egy ilyen megállapodás azonban potenciálisan a VCLT összes semmisségi okát érintené.

⁶³ Lásd VCLT 45. cikk.

⁶⁴ Lásd például Case concerning certain German interests in Polish Upper Silesia (Merits), Série A, Judgment No. 7., 28–29.

⁶⁵ ANDRÉ RHODEN-PAUL – JAROSLAV LUKIV: Zelensky says no peace deal without Ukraine involvement. BBC News, 14 February 2025., <https://www.bbc.com/news/articles/ckg051z21zno>

Klasszikus, és ókori, görög-római eredetű⁶⁶ semmisségi ok a szerződő állam képviselőjének kényszerítése.⁶⁷ A VCLT 51. cikke,⁶⁸ amely egyben nemzetközi szokásjogot is tükröz,⁶⁹ lefedi a *vis absoluta* és a *vis compulsiva* tényállásait is, azaz nem csupán fizikai kényszerre, hanem pszichés és morális kényszerhelyzetekre is kiterjed a szabályozás.⁷⁰ Fizikai kényszerrel nehéz elképzelni ZELENKIJ elnök ellen orosz fogságba esése nélkül, azonban *vis compulsiva* lehetne egy kiélezett morális dilemma előidézése, amely kizárja szabad akaratát. Ennek a kényszernek ráadásul bármely állam, illetve nem állami szereplő, nemzetközi szervezet lehet a forrása, nem csupán a másik szerződő állam vagy államok. E rendelkezés szűk alkalmazási körét azonban nem is ennek a lehetséges tényállásnak a tartalommal való feltöltése jelenti, hanem az, hogy a kényszernek magánszemélyként kellene hatnia az ukrán elnökre. Hivatalos személyi minőségében kitett kényszer esetén ugyanis nem a képviselőt, hanem a képviselt államot érné a kényszer, amelyet a VCLT külön tényállásként kezel.

Az állam elleni kényszer ugyanis külön semmisségi okként jelenik meg a modern nemzetközi jogban. A VCLT 52. cikke szerint: „Semmis az a szerződés, amelyet az Egyesült Nemzetek Alapokmányában foglalt nemzetközi jogi alapelvek megsértésével fenyegetés vagy erőszak hatására kötöttek”. Azaz valamely állam kényszerítése fenyegetés vagy erőszak alkalmazásával a nemzetközi szerződés semmisségét vonja maga után, ha ez képezte a szerződő állam beleegyezésének alapját, és bármely módon sérti az ENSZ Alapokmány rendelkezéseit, azaz jogellenes.

E rendelkezés logikusnak és már-már triviálisnak tűnhet, de korántsem az, tekintettel arra, hogy az emberiség történetében évszázadokig, illetve évezredekig kényszerítettek rá államokra békeszerződéseket teljesen bevett módon fegyveres fenyegetéssel vagy erőszakkal. Következésképpen az 52. cikk nem is kodifikált szokásjogot, a rendelkezés szokásjogi státusát a Nemzetközi Bíróság csak később, az 1970-es években ismerte el.⁷¹ Időbeli hatálya is biztosan 1945 utánra vonatkozik; az államok többsége ugyanis egyetértett abban 1969-ben, hogy a rendelkezésnek nem lehet visszamenő hatálya, különös tekintettel arra, hogy az ENSZ Alapokmánya tartalmazza a ma ismert általános erőszaktilalmat.⁷²

⁶⁶ GIOVANNI DISTEFANO: Article 51. In: OLIVIER CORTEN – PIERRE KLEIN (eds): *The Vienna Conventions on the Law of Treaties: A Commentary*. OUP, 2011. 1179–1180.

⁶⁷ Lásd például GROTIUS: *A háború és béke jogáról*. Kriterion, 1973. III. könyv, XX. fejezet.

⁶⁸ „Ha annak kifejezését, hogy egy állam egy szerződést kötelező hatályúnak ismer el, képviselője ellen irányuló kényszerítő cselekményekkel vagy fenyegetésekkel érik el, az elismerés kifejezése semmiféle jogi hatással nem jár.”

⁶⁹ DÖRR – SCHMALENBACH: i. m. 868.

⁷⁰ DÖRR – SCHMALENBACH: i. m. 862.

⁷¹ Fisheries Jurisdiction (United Kingdom v. Iceland), ICJ Reports 1973, 14., para 24.

⁷² DÖRR – SCHMALENBACH: i. m. 877.

Az 52. cikk esetében a semmisség nem annyira az akarat hiányából ered, hanem inkább abból, hogy az állam akaratát az ENSZ Alapokmánya ütköző módon törték meg. Érvényesül tehát az *ex iniuria ius non oritur* elve, azaz jogellenességből nem származhat jog, különösen akkor nem, amikor az összeegyeztethetetlen az ENSZ Alapokmányából folyó kötelezettségekkel. Így a semmisségi jogkövetkezmény ebben az esetben nem „csak” a konszenzus hiányából fakad, hanem egyfajta szankció, büntetés a modern nemzetközi jog egyik legfontosabb alapszabályának megsértése miatt.⁷³

Figyelemreméltó, és egyben az 52. cikk alkalmazási körét is jelentősen tágítja, hogy a fenyegetésnek vagy erőszaknak nem feltétlenül kell fizikainak lennie, még akkor sem, ha elsősorban ez az 52. cikk jellemző forgatókönyve. Kivételesen, súlyos esetben akár gazdasági kényszer is ebbe a körbe tarthat, mivel ennek szűkítésében már 1969-ben sem tudtak megállapodni az államok.⁷⁴ Azaz Ukrajna teljes gazdasági megtörése, az állam működését ellehetetlenítő gazdasági kényszer is lehet potenciálisan semmisségi ok.

Fontos azonban, hogy mindenképpen jogellenes erőszaknak kell lennie, azaz az ENSZ Alapokmányaiba kell ütköznie, jellemzően az általános erőszaktilalomba vagy a beavatkozás tilalmának elvébe. Következésképpen az ENSZ Biztonsági Tanácsa által alkalmazott kényszer nem jogellenes, ha azt az Alapokmány VII. fejezete alapján fogadják el. Fontos korlátja azonban a BT hatáskörének, hogy hierarchikusan a *jus cogens* alatt áll, azaz hiába van elsőbbsége az Alapokmány 103. cikke alapján minden más nemzetközi jogi kötelezettséggel szemben, a nemzetközi jog feltétlen alkalmazást igénylő normáit a BT határozatai sem sérthetik meg.⁷⁵ Továbbá egy megtámadott és önvédelmi jogát gyakorló állam által kifejtett kényszer sem jogellenes, kivéve, ha egyértelműen túlmegy az arányos és szükséges önvédelmi cselekmény elfogadható korlátjain. Azaz az 52. cikk így tiltja az agresszor állam diktátumát, de nem tiltja a védekező állam magatartását, ha annak arányos és szükséges célja jövőbeli biztonságának szavatolása.

A VCLT utolsó, egyben leggyakrabban idézett semmisségi okát az 53. cikk tartalmazza. Egy kikényszerített ukrán békeszerződésnél további semmisségi korlát lenne, „ha megkötésének időpontjában az általános nemzetközi jog valamely feltétlen alkalmazást igénylő szabályaiba ütközik”. A *jus cogens* normák legszélesebb körben elfogadott csoportja a következőket öleli fel: a népiirtás tilalma, az apartheid

⁷³ OLIVIER CORTEN – PIERRE KLEIN (eds): *The Vienna Conventions on the Law of Treaties: A Commentary*. OUP, 2011. 1209.

⁷⁴ CORTEN–KLEIN: i. m. 1206.

⁷⁵ Separate opinion of Judge ad hoc Lauterpacht, ICJ Reports 1993, para 100–103. In: *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Provisional Measures, Order of 13 September 1993, I.C.J. Reports 1993*. 325.

tilalma, a rabszolga-kereskedelem tilalma, a kalózkodás tilalma, a kínzás tilalma, valamint az erőszak általános tilalma. Bár a népek önrendelkezési jogának *jus cogens* minőségéről nincs teljes konszenzus, egyre nő azok tábora, akik ezt az *erga omnes* kötelezettséget⁷⁶ is ide sorolják.

A Nemzetközi Bíróság 2024 júliusában kimondta, hogy az idegen megszállás kontextusában a népek önrendelkezési jogát *jus cogens*ként tekinti.⁷⁷ Ezzel legalább kettőre növekedett azon feltétlen alkalmazást igénylő normák köre, amelyeket egy kikényszerített orosz–ukrán békeszerződés sértene. Egyrészt az általános erőszaktilalom magjában található a jogellenes erőszak-alkalmazással való területszerzés kategorikus tilalma, amelyet 1945 óta kivétel nélkül érvényesített a nemzetközi közösség.⁷⁸ Másrészt Oroszország területszerző agressziója egyértelműen abba a kontextusba helyezi az ukrán nép önrendelkezési jogát, amelyet a Nemzetközi Bíróság *jus cogens*ként minősített. Nehéz elképzelni egy olyan kikényszerített szerződést, amely nem korlátozná az ukrán nép jogát abban, hogy teljesen szabadon, idegen katonai beavatkozástól mentesen határozza meg társadalmi, politikai, gazdasági és kulturális létét az ukrán népet megillető területeken.

Az 53. cikk *ex lege* és *erga omnes* hatállyal mondja ki a *jus cogens*be ütköző nemzetközi szerződéseket. Teszi ezt *ab initio* és *in toto*, a VCLT 44. cikke értelmében. Azaz *jus cogens*be ütközés esetén a teljes egyezmény semmis, annak nem elválasztható része a kógens normát sértő rendelkezés. Az elválaszthatatlanságot, így a teljes egyezmény semmisségét a jogellenesség különös súlya indokolja, amely mintegy büntetésként jelenik meg az azt kikényszeríteni kívánó állammal vagy államokkal szemben.⁷⁹

Azaz egy ilyen kikényszerített „békeszerződés” potenciális semmisége minden államra (és nemzetközi szervezetre, valamint nemzetközi bírói fórumra) nézve kötelező lenne, az egész szerződést érintené, mindezt automatikusan, a sértett állam fellépésétől, esetleges belenyugvásától függetlenül. Nem doktriner, elvi álláspont-ról van csupán szó itt, a svájci büntetőjog értelmezése során például a Svájci Szövetségi Tanács arra az álláspontra jutott, hogy egy olyan békeszerződés, amely

⁷⁶ Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 2004 (I), 199., para. 155.; Legal Consequences of the Separation of the Chagos Archipelago from Mauritius in 1965, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 2019 (I), 139., para. 180.

⁷⁷ Legal Consequences arising from the Policies and Practices of Israel in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem. Advisory Opinion, 19 July 2024, para 233.

⁷⁸ HOFFMANN TAMÁS – KAJTÁR GÁBOR: Az élő halott? – Az államközi erőszak tilalmának anatómiája válságok tükrében. In: BÁN-FORGÁCS NÓRA – LŐRINCZ VIKTOR OLIVÉR – MEZEI KITTÍ – SZENTGÁLI-TÓTH BOLDIZSÁR (szerk.): *Poszt-COVID. A COVID-19 hatásai a jogrendszerre*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2024. 215–229.

⁷⁹ CORTEN–KLEIN: i. m. 1060.

amnesztiát hirdetne népirtás elkövetőivel szemben, nem fogadható el érvényes jogként, tekintettel a népirtás *jus cogens* természete miatt.⁸⁰

A fenti *jus cogens* tilalmakhoz kapcsolódik az elismerés tilalmának kategorikus szabálya is,⁸¹ amely szerint *jus cogens* megsértéséből eredő helyzet egyetlen egy állam részéről sem ismerhető el. A Nemzetközi Jogi Bizottság államfelelősség-kon koncepciójának 41. cikke értelmében „egyetlen állam sem ismerhet el jogszerűnek és nem is nyújthat segítséget vagy támogatást olyan helyzet fenntartásához, amely feltétlen alkalmazást igénylő norma súlyos megszegéséből következik”.⁸² Mivel az agresszor állam a kötelezettségét a nemzetközi közösség egésze felé sérti meg, függetlenül az áldozat állam vagy egyes államok magatartásától, legfeljebb a nemzetközi közösség egésze tekinthetne el ettől a súlyos jogkövetkezménytől.⁸³

4. Konklúzió

Az ENSZ Alapokmányának elfogadásával az emberiség történetében először került sor a fegyveres erőszak alkalmazásának általános tilalmára. 1945-ig nem létezett a háborúindításra vonatkozó nemzetközi jogi tilalom,⁸⁴ a háborúindítás joga (*jus ad bellum*) az állami szuverenitás immanens részét képezte. A háború jogon kívüliségének felfogása hosszú múltra vezet vissza, NUSSBAUM a múlt század harmincas éveiben is azt vallotta, hogy „a háború kitörése egy metajogi probléma, a jog hatókörén kívüli esemény”.⁸⁵ A háborút sokan a környezeti katasztrófákhoz hasonlították, amelynek bekövetkezése független a jogtól. A háború így egy *fait accompli*, amelyet a jog nem tud befolyásolni. A jog tehát csak azt határozhatja meg, hogy a háború miként folyjék, és nem azt, hogy mikor törjön ki, és hogy egyáltalán kitörjön-e.⁸⁶

⁸⁰ ANTONIO CASSESE: *International Law*. OUP, Oxford, 2001. 430.

⁸¹ Ukrajna kapcsán lásd az ENSZ Közgyűlés elsőprő többséggel (141:5:35, 43:5:35) elfogadott határozatait. Aggression Against Ukraine’ Res ES- 11/ 1 (2 March 2022) UN Doc A/ RES/ ES- 11/1, valamint ‘Territorial integrity of Ukraine: defending the principles of the Charter of the United Nations’ Res ES- 11/4 (12 October 2022) UN Doc A/ RES/ ES- 11/4.

⁸² KAJTÁR GÁBOR: *Betudás a nemzetközi jogban*. ORAC, Budapest, 2022. 262.

⁸³ Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries Text adopted by the International Law Commission at its fifty-third session, in 2001, and submitted to the General Assembly as a part of the Commission’s report covering the work of that session (A/56/10). Yearbook of the International Law Commission, 2001. vol. II, Part Two, as corrected. 115.

⁸⁴ EDWARD GORDON: Article 2(4) in Historical Context. *Yale Journal of International Law*, 1984. (2), 271–278.

⁸⁵ ARTHUR NUSSBAUM: Just War – A Legal Concept. *Michigan Law Review*, 1943–1944. (3), 453–479.

⁸⁶ DINSTEIN: i. m. 73–75.

A háború azonban nem egy befejezett, megmásíthatatlan tény. Szemben a klaszikus természeti katasztrófákkal⁸⁷ a háborút emberek robbantják ki. Jogtudományi, természet- és társadalomtudományi és logikai módon sem magyarázható meg, hogy ha az az emberi magatartás, amely a háború viselésére vonatkozik, jogilag szabályozható, akkor annak első mozzanata miért lenne jogon túli kérdés. Ha a kombattáns emberi élet kioltásával kapcsolatos magatartása jogi kérdés lehet, akkor ennek első mozzanata is az lehet.

A második világháború rettenetei következtében a háborúindítás részleges tilalmát felváltotta az erőszak általános tilalmának rezsimje, amelyben az átfogó és a *jus cogens*nek minősülő tilalom mellett csupán két szűk kivételt fogadott el a nemzetközi közösség: az ENSZ Biztonsági Tanácsa által engedélyezett fegyveres erővel járó intézkedések körét és az önvédelem jogát. Bár az általános erőszaktilalom 2. cikk (4) bekezdésbe foglalt *jus cogens* tilalmát sokan kikezdték már, az 1945 óta precedens nélküli, hogy egy állam agresszió útján elfogadott módon területet szerezzen magának. Ennek a kategorikus tilalomnak az akár egyszeri kikezdése is végzetes lenne az 1945 utáni jogrendre,⁸⁸ mert alapjaiban üresítené ki azt a történelmi tanulságot, amelyet az elődeink hagytak ránk az Alapokmány preambulmában és alapelvei között. Nevezetesen, hogy a területszerző háborúk minden áron megakadályozandók, mert különben mérhetetlen szenvedést zúdítanak harmad-szorra is az emberiségre.

A modern nemzetközi jog szerződési jogi szabályai, élükön a kiemelt semmisségi okokkal, amelyek az államok elleni alapokmány-ellenes kényszert tartalmazó és a feltétlen alkalmazást igénylő normákba való ütköző megállapodásokat hivatottak kivenni a nemzetközi jogrendből, jelentőségükben messze túlmutatnak a nemzetközi szerződések jogán. Azt üzenik, hogy az államok közössége egy olyan nemzetközi társadalom, amelyben, ha szűk körben is, de lehetséges megállapodni civilizációs (és egyben a túlélést biztosító) alapszabályokban, és azokhoz adekvát jogkövetkezményt is lehet kapcsolni. A következő hónapok, esetleg egy-két év tétje az is egyben, hogy lerombolják-e egyes államok ezt a civilizációs minimumszintet, vagy az emberiség egyik legsúlyosabb válságából lassan kilábalva képesek lesznek-e a saját rövid távú érdekeik helyett akár a saját közép- és hosszú távú érdekeiket is azonosítani és követni.

⁸⁷ Tudományos bizonyíték van arra, hogy korunk számos természeti katasztrófájának is emberi okai vannak, így azok az emberi (állami) magatartás szabályozásával megelőzhetők vagy mérsékelhetőek lennének. Lásd például SONIA I. SENEVIRATNE et al.: Weather and Climate Extreme Events in a Changing Climate. In: *Climate Change 2021: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge University Press, Cambridge, 2021. 1513–1766.

⁸⁸ HOFFMANN–KAJTÁR: i. m. 228–229.

Felhasznált irodalom

- BRUHÁCS JÁNOS: Jus contra bellum – Glosszák az erőszak nemzetközi jog tilalmához. In: BLUTMAN LÁSZLÓ (szerk.): *Ünnepi kötet dr. Bodnár László egyetemi tanár 70. születésnapjára*. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2014. 73.
- ANTONIO CASSESE: *International Law*. OUP, Oxford, 2001.
- OLIVIER CORTEN – PIERRE KLEIN (eds): *The Vienna Conventions on the Law of Treaties: A Commentary*. OUP, 2011.
- JAMES CRAWFORD: *Second report on State responsibility, International Law Commission Fifty-first session*. Geneva, 1999.
- YORAM DINSTEIN: *War, Aggression and Self-Defence*. CUP, Cambridge, 2005.
- GIOVANNI DISTEFANO: Article 51. In: OLIVIER CORTEN – PIERRE KLEIN (eds): *The Vienna Conventions on the Law of Treaties: A Commentary*. OUP, 2011. 1179–1180.
- OLIVER DÖRR – KIRSTEN SCHMALENBACH (eds): *Vienna Convention on the Law of Treaties. A Commentary*. Springer, 2012.
- CHRISTOPHER A. FORD: Adjudicating jus cogens. *Wis. Int'l L.J.*, 1994. 146., <https://repository.law.wisc.edu/s/uwlaw/media/37167>
- STUART FORD: Legal Processes of Change: Article 2(4) and the Vienna Convention on the Law of Treaties. *J. Armed Conflict L.*, 1999. (1), 90–92. DOI: <https://doi.org/10.1093/jcsl/4.1.75>
- Fragmentation of International Law: Difficulties arising from the diversification and expansion of International Law, Report of the Study Group of the International Law Commission*. Fifty-eighth session, Geneva, August 2006.
- EDWARD GORDON: Article 2(4) in Historical Context. *Yale Journal of International Law*, 1984. (2), 271–278.
- GROTIUS: *A háború és béke jogáról*. Kriterion, 1973.
- LOUIS HENKIN: The Report of the Death of Article 2(4) Are Greatly Exaggerated. *AJIL*, 1971. (3), 544–548. DOI: <https://doi.org/10.2307/2198975>
- ROSALY HIGGINS: *Problems and Process. International Law and How We Use It*. OUP, 1994.
- HOFFMANN TAMÁS – KAJTÁR GÁBOR: Az élő halott? – Az államközi erőszak tilalmának anatómiája válságok tükrében. In: BÁN-FORGÁCS NÓRA – LŐRINCZ VIKTOR OLIVÉR – MEZEI KITTI – SZENTGÁLI-TÓTH BOLDIZSÁR (szerk.): *Poszt-COVID. A COVID-19 hatásai a jogrendszerre*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2024. 215–229.
- C. HUMPHREY WALDOCK: The Regulation of the Use of Force by States in International Law. *RCADI*, 1952. (81), 492.
- CARIN KAHGAN: Jus cogens and the inherent right to self-defense. *ILSA J. Int'l & Comp. L.*, 1997. (3), 788–791.
- KAJTÁR GÁBOR: Az önvédelem jogának jus cogens természete. In: BÉLI GÁBOR – KIS KELEMEN BENCE – MOHAY ÁGOSTON – SZALAYNÉ SÁNDOR ERZSÉBET (szerk.): *Emlékkötet Herczegh Géza születésének 90. évfordulója alkalmából*. Publikon Kiadó, Pécs, 2018. 119–127.

- KAJTÁR GÁBOR: *Betudás a nemzetközi jogban*. ORAC, Budapest, 2022.
- KAJTÁR GÁBOR: Jus cogens a 21. század nemzetközi jogában – az általános erőszaktilalom feltétlen alkalmazandósága. *Jogtudományi Közlöny*, 2016. (7–8), 401–407. [Kajtár (2016b)]
- GÁBOR KAJTÁR: The Caroline as the ‘Joker’ of the Law of Self-Defence – A Ghost Ship’s Message for the 21st Century. *Austrian Review of International and European Law*, 2016. (1), 1–25. [Kajtár (2016a)]
- JÖRG KAMMERHOFER: The Resilience of the Restrictive Rules on Self-Defence. In: MARC WELLER (ed.): *The Oxford Handbook of the Use of Force in International Law*. OUP, Oxford, 2015. 627–648.
- HANS Kelsen: *The Law of the United Nations*. Frederick A. Praeger, New York, 1951.
- CSONGOR KÖRÖMI: Trump-Putin meeting not imminent, as first US-Russia talks on Ukraine finish in Riyadh. *Politico*, 18 February 2025., <https://www.politico.eu/article/russia-us-talk-riyadh-conclude-4-5-hours/>
- LAMM VANDA – PESCHKA VILMOS: *Jogi lexikon*. KJK-Kerszöv, Budapest, 1999.
- LAMM VANDA: Adalékok a Rule of Law érvényesüléséről a nemzetközi jogban. *Jog-Állam-Politika*, 2009. (2), 3–33.
- MEGAN LEBOWITZ – JAKE TRAYLOR: Here are 11 things Trump has promised to carry out on Day 1 of his presidency. *NBC News*, 16 January 2025., <https://www.nbcnews.com/politics/donald-trump/11-things-trump-day-1-presidency-rcna184423>
- ARNOLD MCNAIR: *The Law of Treaties*. OUP, 1961.
- ARTHUR NUSSBAUM: Just War – A Legal Concept. *Michigan Law Review*, 1943–1944. (3), 453–479.
- ALEXANDER ORAKHELASHVILI: *Peremptory Norms in International Law*. OUP, 2008.
- PRANDLER ÁRPÁD: Elfogadott-e a humanitárius beavatkozás gyakorlata a nemzetközi jogban? *Acta Humana*, 2002. (46–47), 98.
- ALBRECHT RANDELZHOFFER: Use of Force. In: RUDOLF BERNHARDT (ed.): *Encyclopedia of Public International Law*. Vol. 4. North-Holland Publishing Co., 1982. 267.
- Report of the Int’l L. Commission the Work and Its Thirty-Second Session. In: *Yearbook of the International Law Commission* (1980). Volume II. New York, 1981. A/CN.4/SER.A/1980/Add.I (Part 2).
- ANDRÉ RHODEN-PAUL – JAROSLAV LUKIV: Zelensky says no peace deal without Ukraine involvement. *BBC News*, 14 February 2025., <https://www.bbc.com/news/articles/ckg051z21zno>
- OSCAR SCHACHTER: In Defense of International Rules on the Use of Force. *Univ. Chicago Law Review*, 1986. (1), 113–146.
- OSCAR SCHACHTER: The legality of pro-democratic invasion. *AJIL*, 1984. (3), 645–650. DOI: <https://doi.org/10.2307/2202602>
- SONIA I. SENEVIRATNE et al.: Weather and Climate Extreme Events in a Changing Climate. In: *Climate Change 2021: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge University Press, Cambridge, 2021. 1513–1766.
- DINAH SHELTON: Normative Hierarchy in International Law. *AJIL*, 2006. (2), 302.
- BRUNO SIMMA: *UN Charter Commentary*. OUP, 2008.
- SÜLYÖK GÁBOR: *A humanitárius intervenció elmélete és gyakorlata*. Gondolat, Budapest, 2004.

SZILÁGYI PÉTER: *Jogi alaptan*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1997.

Trump: Nincs szükség Zelenszkijre a béketárgyalásokon. *HVG*, 2025.02.21., https://hvg.hu/vilag/20250221_trump-zelenszkij-beketargyalas

UN HUMAN RIGHTS OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS: *Annual Report 2006*. 120., <http://www.ohchr.org/Documents/AboutUs/annualreport2006.pdf>

ALFRED VERDROSS: Forbidden Treaties in International Law. *AJIL*, 1937. (4), 571–577., 574. DOI: <https://doi.org/10.2307/2190670>

ALFRED VERDROSS: Jus Dispositivum and Jus Cogens in International Law. *AJIL*, 1966. (1), 60.

STEPHAN VEROSTA: Die Vertragsrechts-Konferenz der Vereinten Nationen. *ZaöRV*, 1969. (4), 688.

MICHAEL WOOD: Use of Force, Prohibition of Threat. In: RÜDIGER WOLFRUM (Hrsg.): *MPEPIL*. Vol. X., OUP, 2012. 621.

Zelensky: Ukraine neither salad nor juice to be offered on “menu” for Putin. *Ukrinform*, 18 March 2025., <https://www.ukrinform.net/rubric-politics/3972130-zelensky-ukraine-neither-salad-nor-juice-to-be-offered-on-menu-for-putin.html>

KARL ZEMANEK: The Metamorphosis of Jus Cogens: From an Institution of Treaty Law to the Bedrock of the International Legal Order? In: ENZO CANNIZZARO: *The Law of Treaties Beyond the Vienna Convention*. OUP, 2011. 407.

Abstract

THE LIMITS OF A PEACE TREATY ENDING THE RUSSIAN–UKRAINIAN ARMED CONFLICT UNDER THE LAW OF TREATIES

As a result of the horrors of World War II, the adoption of the United Nations Charter marked the first time in human history that the prohibition of the use of armed force was adopted as a preemptory norm. The law of treaties in modern international law, including rules on the grounds for nullity, was designed to prevent agreements that had been concluded under coercion against a States or contrary to jus cogens to become part of the international legal order. The international law of treaties aims to provide effective sanctions for adopting treaties that are in conflict with the general prohibition on the use of force, which is considered the cornerstone of international law. This article also argues that the significance of respective rules of treaty law go far beyond the scope of the law of treaties in international law. They convey the message that the international community is an international society, where it is possible to agree on basic rules of civilization (also serving our very survival) and to attach adequate legal consequences to breaching such rules.

Keywords: *general prohibition on the use of force; treaty law; nullity; jus cogens; invalidity; coercion; use of force; pacta tertiis principle*